

Karel Čapek: RUR (1920)

Josef Švéda

(Anglické gymnázium, Praha)

Lektoroval:

PhDr. Robert Kolár, Ph.D.,
ÚČL AV ČR, Praha

Tato *Dílna České knihnice* vznikla v rámci projektu Rozvoj kapacit Ústavu pro českou literaturu AV ČR pro výzkum a popularizaci, CZ.02.2.69/0.0/0.0/18_054/0014701, který je spolufinancován Evropskou unií.

Dílny České knihnice jsou rozšířením edice *Semináře České knihnice* a přinášejí sadu úloh včetně řešení vztahujících se k jednotlivým svazkům vydaným v ČK. Mají sloužit k přímému využití ve výuce. *Dílny České knihnice* jsou lektorovány a redakčně zpracovány.

Výukové materiály ke svazku *Tři hry* Karla Čapka jsou volně ke stažení na <https://www.kniznice.cz/component/k2/299>

Verze publikace: IX/2022

Volně ke stažení na:

www.kniznice.cz/pro-skoly

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz, v Praze roku 2022

jako 14. svazek edice *Dílna České knihnice*.

Redigovala Petra Hesová.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

Edici *Dílna České knihnice* řídí Robert Kolár.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

- ☛ brainstorming: napište všechno, co vás napadne, když se řekne slovo „robot“
- ☛ napište vlastní definici robota
- ☛ vytvořte tabulku, v níž porovnáte robota a člověka: v čem se liší? co můžou mít společného?

[**Ukázka 1** z Čapkova dramatu *RUR* pochází ze samotného začátku hry (konkrétně z přede hry), kde se Helena Gloryová dozvídá o historii vzniku Robotů od centrálního ředitele Rossumových Univerzálních Robotů Harryho Domina.]

HELENA: A co tedy mladý?

DOMIN: Mladý Rossum, slečno, to byl nový věk. Věk výroby po věku poznání. Když si okoukl anatomii člověka, viděl hned, že je to příliš složité a že by to dobrý inženýr udělal jednodušeji. Začal tedy předělávat anatomii a zkoušel, co se dá vynechat nebo zjednodušit – Zkrátka – slečno Gloryová, nenudí vás to?

HELENA: Ne, naopak, je to hrrozně zajímavé.

DOMIN: Tak tedy mladý Rossum si řekl: Člověk, to je něco, co dejme tomu cítí radost, hraje na housle, chce jít na procházku a vůbec potřebuje dělat spoustu věcí, které – které jsou vlastně zbytečné.

HELENA: Oho!

DOMIN: Počkejte. Které jsou zbytečné, když má třeba tkát nebo sčítat. Naftový motor nemá mít trápce a ornamenty, slečno Gloryová. A vyrábět umělé dělníky je stejné jako vyrábět naftové motory. Výroba má být co nejjednodušší a výrobek prakticky nejlepší. Co myslíte, jaký dělník je prakticky nejlepší?

HELENA: Nejlepší? Snad ten, který – který – Když je poctivý – a oddaný.

DOMIN: Ne, ale ten nejlacinější. Ten, který má nejmíň potřeb. Mladý Rossum vynalezl dělníka s nejmenším počtem potřeb. Musel ho zjednodušit. Vyhodil všechno, co neslouží přímo práci. Tím vlastně vyhodil člověka a udělal Robota. Drahá slečno Gloryová, Roboti nejsou lidé. Jsou mechanicky dokonalejší než my, mají úžasnou rozumovou inteligenci, ale nemají duši. Ó slečno Gloryová, výrobek inženýra je technicky vytríbenější než výrobek přírody.

HELENA: Říká se, že člověk je výrobek boží.

Karel Čapek: Tři hry, Brno, Host 2014, s. 93–94.

Otázky k Ukázce 1

- 1 Na základě Dominových promluv napište definici Robota. Srovnejte ji s vlastním vymezením robota.
- 2 Jaký je rozdíl mezi člověkem a zde představeným Robotem?
- 3 Domin
 - a Jaké jsou jeho názory?
 - b Jaký je jeho postoj k Robotům a moderní technologii?
 - c Jak se chová k Heleně?
 - d Jak může jeho charakter souviset s tím, jak se jmenuje?
- 4 Helena
 - a Čeho si nejvíce cení na dělnících? Proč?
 - b Co to o ní říká?
 - c K jakému příběhu z řecké mytologie může odkazovat její jméno? Proč?
 - d Co může myslet tím, že člověk je „výrobek boží“?
 - e Jaké hodnoty tato postava v dramatu může zastupovat?
- 5 Vyhledejte v ukázce hovorové výrazy a určete jejich funkci v textu. Jakým způsobem Karel Čapek dociluje, že dialog působí věrohodně, jako by se jednalo o reálný rozhovor?

[**Ukázka 2** je ze samotného konce dramatu (3. dějství), kdy je lidstvo vyhlazeno a na světě zůstal pouze jediný člověk, Alquist, který dříve pracoval jako šéf staveb v *RUR*. Jde o dialog mezi dvěma Roboty. První z nich je Robotka Helena, která není totožná s Helenou z ukázky 1, druhým je Robot Primus. Oba Roboti na sobě začínají pozorovat jisté změny. Do jejich dialogu posléze vstupuje Alquist.]

PRIMUS: Ty utíkáš přede mnou, Heleno.

HELENA: Jak jsi se učesal? Ukaž! (*Vjede mu oběma rukama do vlasů.*) Sss, Prime, nic není na hmat jako ty! Počkej, musíš být krásný! (*Vezme z umyvadla hřeben a češe Primovi vlasy do čela.*)

PRIMUS: Není ti někdy, Heleno, že najednou ti tluče srdce: Teď, teď se musí něco stát –

HELENA (*dá se do smíchu*): Podívej se na sebe!

ALQUIST (*vstává*): Co – cože, smích? Lidé? Kdo se vrátil?

HELENA (*pustí hřeben*): Co by se s námi, Prime, mohlo stát!

ALQUIST (*motá se k nim*): Lidé? Vy – vy – vy jste lidé? (*Helena vykřikne a odvrátí se.*)

ALQUIST: Vy jste snoubenci? Lidé? Odkud se vracíte? (*Hmatá na Prima.*) Kdo jste?

PRIMUS: Robot Primus.

ALQUIST: Jak? Ukaž se, děvče! Kdo jsi?

PRIMUS: Robotka Helena.

ALQUIST: Robotka? Obrát se! Co, ty se stydíš? (*Bere ji za rameno.*) Ukaž se mi, Robotko!

PRIMUS: Jářku pane, nechat ji!

ALQUIST: Jakže, ty ji chráníš? – Jdi ven, děvče! (*Helena vyběhne.*)

PRIMUS: Nevěděli jsme, pane, že tu spíš.

ALQUIST: Kdy byla udělána?

PRIMUS: Přede dvěma roky.

ALQUIST: Od doktora Galla?

PRIMUS: Jako já.

Karel Čapek: Tři hry, Brno, Host 2014, s. 166–167.

Otázky k Ukázce 2

- 1 Primus a Helena
 - a Jakou proměnou oba Roboti prošli? Jak se to projevuje?
 - b Pokuste se vyjmenovat co nejvíce rysů, které je nyní sbližují s člověkem.
 - c Jakým způsobem Roboti hovoří? Používají některé výrazy, které nejsou pro Roboty typické? Ponechali si naopak některé výrazy, které připomínají strojovou řeč?
- 2 Proč se Robot jmenuje Primus? Jaký je význam tohoto jména? Jaká je první reakce Alquista na dialog Robotů? Proč si myslí, že jsou Roboti lidé? Jak je tento jeho úžas vyjádřen na jazykové rovině?
- 3 Jaký typ postavy ve hře zosobňuje Alquist? Jaký je asi jeho vztah k moderní technologii? Bude se blížit spíše Dominovi, nebo Heleně?
- 4 Charakterizujte scénické poznámky v textu. Co se z nich adresát při četbě dozví?

Tvůrčí úkoly

- 1 Napište vlastní závěrečnou scénu dramatu *RUR*. Doplňte k ní i poznámky, v nichž vysvětlíte své záměry.
- 2 Námět na úvahu: Na základě obou ukázek (případně četby celého dramatu) se v krátkém úvahovém textu (počet slov: 300–350) zamyslete nad jednou z následujících otázek:
 - a Jaké jsou rozdíly mezi člověkem a robotem? (Vraťte se ke srovnávací tabulce, kterou jste vytvořili, přidejte další nápady a vše použijte jako východisko úvahy.)
 - b Jaké výhody a jaká rizika pro lidstvo znamená rozšíření robotů a umělé inteligence?

Otázky k ukázce 1

1

- ☛ umělý člověk, ale „jednodušší“ – nemá žádné jiné potřeby než pracovat (nemá emoce, necítí potřebu hrát na hudební nástroj nebo vykonávat neúčelné činnosti jako jít na procházku apod.)
- ☛ Robot je laciný (jeho práce je lacinější než práce člověka), je mechanicky dokonalejší a má lepší inteligenci
- ☛ Robot nemá „duši“ – tím se myslí vlastní autonomní jednání, identitu, je technicky vyspělejší než „výrobek přírody“, tj. člověk

2

- ☛ člověk má naopak emoce, má také potřebu vykonávat aktivity, které jsou z čistě utilitárního, pracovního hlediska nadbytečné – mít a aktivně trávit volný čas, esteticky vnímat (např. hrát na housle, chodit na procházky apod.)
- ☛ zaměstnávat člověka a starat se o jeho životní potřeby je také o mnoho dražší než živit Roboty
- ☛ člověk jedná autonomně a spontánně, má vlastní postoje a názory, proto je těžší ho ovládat

3

- a je to technokrat, vyznačuje se utilitárním myšlením – výrobu Robotů za účelem pracovní síly („věk výroby“) nadřazuje poznání („věk poznání“)
- b Roboty vnímá ryze pozitivně jako dokonalou pracovní sílu, neklade si etické otázky, nepřipouští si rizika spojená s těmito výtvyry moderní techniky
- c
 - ☛ chová se k ní poněkud nadřazeně, využívá její neznalosti problematiky
 - ☛ ptá se jí, jestli ji nenudí, ale nemyslí to zcela vážně, rád se poslouchá
 - ☛ nepřistupuje na Heleninu definici nejlepšího Robota, hned přichází se svojí „správnou“ odpovědí (nejlacinější Robot je ten nejlepší), o její definici ani nediskutuje
- d jméno Domin odkazuje k latinskému slovu *dominus*, které znamená „pán“ či „bůh“, možná také proto, že si hraje na boha (k tomu více viz Seminář České knihovny, sv. 12: Jiří Holý: *Karel Čapek: RUR*, s. 17)

4

- a cení si poctivosti a oddanosti, jsou to ryze lidské vlastnosti
- b více si cení „lidských hodnot“ než utilitárních (efektivita, finanční prospěch atd.)
- c
 - ☛ *Ilias* od Homéra – odkazuje ke kráse a lásce (viz SČK 12, s. 18)
 - ☛ Helena Trojská, neboť onen ostrov je Troja bránící se proti nepřítelům
- d
 - ☛ Helena zde navazuje na křesťanskou tradici (člověka stvořil Bůh)
 - ☛ zde dochází ke střetu hodnot, Domin považuje člověka za výtvor (nebo dokonce za „výrobek“ přírody), Helena naopak podotýká, že tento „akt stvoření“ člověka přesahuje
 - ☛ Helena je také žena mezi muži, tvor, který umí rodit a ví, že tradiční způsob stvoření každého člověka je v souladu s Řádem, čili Bohem

e

- ☛ cení si obecně lidských hodnot jako poctivost, oddanost, a zároveň se hlásí ke křesťanské tradici, neboť věří, že akt stvoření je Božím dílem
- ☛ jako postava je v opozici vůči technokratům, jako je Domin

5

- ☛ hovorové výrazy: *mladý* (místo „mladý pan Rossum“), slovní zásoba: *okoukl*, *nejmíň* – tyto výrazy navozují představu dialogu v běžné mluvě
- ☛ další aspekty, které zvyšují věrohodnost dialogů:
 - ☛ opakování některých slov – např. zájmeno *který* (např. *které – které jsou vlastně zbytečné*) – v běžné mluvě dochází k opakování slov, pomlčky, které můžou naznačovat zámlku, pauzu v plynutí řeči
 - ☛ Domin ve své výkladové pasáži používá také částice (*zkrátka*, *tak tedy* ad.), jako výraz údivu či emocí jsou použita citoslovce (*Oho!*, *Ó*)
 - ☛ Domin Helenu oslovuje (*slečno*, *drahá slečno Gloryová*), klade jí otázky – lze uvažovat o tom, že tak ukazuje svou převahu a znalost problematiky
 - ☛ mezi replikami nejsou ostré hranice (k tomu viz SČK 12, s. 21), což také přispívá k větší plynulosti dialogů

Otázky k ukázce 2

1

a

- ☛ Roboti nyní evidentně nejen projevují své emoce, ale mluví i o estetické hodnotě
- ☛ Helena vnímá Primův zevnějšek (chce ho učesat, chce, aby byl krásný atd.)
- ☛ Helena se směje a stydí před Alquistem, ale také se ho bojí (*vykřikne a odvrátí se*)
- ☛ Primus mluví o citech (že mu „tluče srdce“), také Helenu před Alquistem chrání

b projevují emoce (láska, stud, smích, strach), zajímají se jeden o druhého, o vnější vzhled, dokáží se jeden za druhého postavit, prokazují vlastní úsudek

c

- ☛ oba mají stále před Alquistem respekt, považují ho za „nadřazeného“ – vykáží mu, oslovují ho „pane“, poslouchají ho
- ☛ Primus také říká *Jářku pane, nechat ji!* – na jedné straně používá citoslovce *jářku*, které ho sblížuje s lidskou komunikací, neboť vyjadřuje jistou emoci (citově zabarvené slovo), na druhé straně ale stále používá agramatickou formu (infinitiv *nechat ji*), která odkazuje na strojovou řeč Robotů

2

- ☛ latinské slovo *primus* znamená „první“ nebo „přední“ – Primus jako první Robot s lidskými rysy může odkazovat na biblického Adama, prvního člověka
- ☛ Alquist je viditelně překvapen, nejdříve si myslí, že se jedná o lidi, neboť slyší, jak se Roboti spontánně baví a smějí, jak si projevují náklonnost atp.
- ☛ jeho úžas je vyjádřen jednak scénicky (*motá se k nim*), ale také na jazykové rovině opakováním začátku otázky, jako by nemohl uvěřit tomu, co vidí a slyší (*Vý – vy – vy jste lidé?*)

3

- ☛ Alquist zde ztělesňuje postavu, která si cení lidskosti a práce, kritizuje moderní technologii, v níž vidí hrozbu
- ☛ přibližuje se spíše k Heleně, lidské vlastnosti Robotů vnímá kladně

4

- ☛ scénické poznámky určují, jak mají herci hrát: dávají instrukce k chování postav na scéně (Helena češe Prima a hraje si s jeho vlasy, Alquist vstává), popisují jejich emoce (Helena se dá do smíchu, Helena vykřikne a odvrátí se) i tělesné reakce, gesta či mimiku (Alquist hmatá na Prima)

Karel Čapek: RUR (1920)

Jiří Holý

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Praha 2018

Semináře České knihnice přináší komentáře k jednotlivým svazkům vydaným v *ČK*. Jsou určeny studentům vysokoškolských a středoškolských literárních seminářů, resp. jejich vyučujícím. Komentáře, jejichž rozsah je mezi 10 a 20 stranami, jsou založeny na rozboru konkrétních textů pocházejících obvykle z uceleného souboru (tj. jedné sbírky, jednoho dramatu apod.). Struktura *Seminářů* kopíruje strukturu ústní maturitní zkoušky z češtiny (literárněhistorický kontext díla, literární žánr, kompozice, témata, čas a prostor, vypravěč / básnický subjekt, jazyk, styl a básnické prostředky).

Semináře navazují na publikace *Rozumět literatuře, Česká literatura 1945–1970, Český Parnas* nebo *Slovník básnických knih* vzešlé z Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Chtějí poskytnout výchozí materiál k dalšímu zpracování (konkrétní vyučovací hodina, seminární práce apod.).

Semináře jsou posuzovány dvěma lektory (teoretikem a praktikem) a redakčně zpracovány.